

วังเจ้าตุ้ม

คลองบางกอกใหญ่หรือที่ชาวบ้านเรียกกันมาแต่เดิมว่าคลองบางหลวง เมื่อ ๔๐ กว่าปีที่ผ่านมา ทั้งสองฝั่งคลองเป็นที่อยู่ของขุนนาง พ่อค้า และประชาชนทั่วไป บ้านเรือนไม้แออัดยัดเยียดเหมือนเดิยวันนี้ ที่สิ่งปลูกสร้างบางแห่งถูกรื้อถอน สร้างของใหม่ขึ้นมาแทน ตลอดคลองนี้มีวังเจ้านายอยู่ ๒ แห่ง คือ วังกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ชาวบ้านเรียก**วังพระองค์รัชนี** ซึ่งมาจากพระนามเต็มว่า**รัชนีแจ่มจรัส** อีกวังหนึ่งคือ**วังเจ้าตุ้ม** อยู่ไม่ไกลกันนัก วังพระองค์รัชนีตอนที่ผู้เขียนเกิด ท่านไม่ได้ประทับที่วังนี้ หากแต่ย้ายไปประทับวังใหม่ทางฝั่งกรุงเทพฯ ที่ถนนพระมวณนานแล้ว เรื่องเล่าจึงมีไม่มาก ขอยกไปเล่าเป็นของแถมท้ายเรื่องวังเจ้าตุ้ม

วังเจ้าตุ้มอยู่ริมคลองบางหลวง มีเนื้อที่ราว ๑ ไร่เศษ เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ลงเขื่อนคอนกรีต ๓ ด้าน ด้านหลังเป็นตรอกวัดมอญหรือวัดประดิษฐานาราม ภายหลังทางราชการได้ผนวกปลายซอยตรงนี้ไปรวมกับซอยวัดใหญ่ศรีสุพรรณ เลยกลายเป็นซอยวัดใหญ่ศรีสุพรรณไปในที่สุด วังนี้มีรั้วสังกะสีล้อมรอบ

พระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าสนิทพงศ์พัฒนเดช
หรือ ม.จ. ตุ่ม สนิทวงศ์

ทั้ง ๔ ด้าน เฉพาะด้านหลังที่ติดตรอกวัดมอญใช้สังกะสี ๒ แผ่น
ต่อกัน เนื่องจากหม่อมเจ้าตุ้มท่านปลุกตำหนักค่อนข้างมาทางด้านหลัง
เกือบชิดรั้ว ด้านริมคลองบางหลวงมีศาลาท่าน้ำใช้เป็นที่ลงเรือ
ข้างวังด้านหนึ่งเป็นคลองเล็ก ๆ ที่แยกจากคลองบางหลวงชื่อ
คลองบางไส้ไก่ สามารถลัดเลาะไปออกแม่น้ำเจ้าพระยาได้

เจ้าของวังนี้คือหม่อมเจ้าตุ้ม สนิทวงศ์ เป็นพระโอรส
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ต้นราชสกุล
สนิทวงศ์ ณ อยุธยา หม่อมมารดาไม่ทราบนาม มีเจ้าพี่ร่วม
มารดาเดียวกันพระองค์เดียวคือหม่อมเจ้าพร้อม หม่อมเจ้าตุ้ม
รับราชการที่กระทรวงทหารเรือหรือกองทัพเรือเวลานี้ ในสมัย
รัชกาลที่ ๖ ได้รับการสถาปนาเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
สนิทพงศ์พัฒนเดช ในคราวเดียวกันนี้หม่อมเจ้าพร้อมก็ได้รับการ
สถาปนาเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อิทธิราช เท่าที่
ทราบหม่อมเจ้าตุ้มมีหม่อมหลายคน หม่อมใหญ่คือหม่อมเล็ก

(ซ้าย) พระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์คือธิดา
หรือม.จ. พร้อม
พี่ชายร่วมมารดาของม.จ. ตูม
(ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)
(ล่าง) อาคารตึกที่ก่อสร้างขึ้นใหม่
บนพื้นที่ที่เคยเป็นวังของม.จ. ตูม
ริมคลองบางลำไ้เก่า เจ้าของคนปัจจุบัน
คือคุณพระพันธุ์ นภาศรี
(ภาพ : ศูนย์ข้อมูล
เล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์)

อาคารหลังใหม่
สร้างเป็นตึกฝรั่ง ๓ ชั้น
ทำหลังคาทรงปั้นหย่า
(ภาพ : ศูนย์ข้อมูล
เล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์)

เป็นคนไทยเชื้อสายลาวจังหวัดอุบลราชธานี หม่อมเจ้าตุ้มไม่มีโอรส
และธิดา

ตรงข้ามวังเจ้าตุ้มอีกฝั่งหนึ่งเป็นบ้านพระยาสวัสดิ์วรวิถิ
(ม.ร.ว. สายหยุด) กับบ้านพระยาชลมารคพิจารณ์ (ม.ล. พงษ์)

ในวรรณกรรมเรื่อง *เด็กคลองบางหลวง* ของขุนวิจิตรมาตรา หรือ กาญจนาคพันธุ์ ท่านพูดถึงบ้านทั้ง ๒ หลังนี้ หากแต่วางตำแหน่ง ผิด จากบ้านทั้ง ๒ หลังนี้เป็นบริเวณวัดสังข์กระจาย เลยวัดไปแล้ว เป็นบ้านคุณพิณเทพเฉลิม (ตระกูลบุญนาค) ท่านวางบ้านพระยา สวัสดิ์วริทธิไว้แถวนี้ ส่วนบ้านพระยาชลมารคพิจารณาระบุไว้ชัดเจน ว่าอยู่ตรงข้ามกับที่ว่าการอำเภอบางกอกใหญ่

ในความเป็นจริงมีบ้านอีกหลังหนึ่งอยู่เคียงกับบ้านพระยา สวัสดิ์วริทธิ คั่นด้วยคลองบางวัวทอง ซึ่งเป็นคลองเล็กๆ แยกจาก คลองบางหลวงไปเชื่อมต่อกับคลองบางลำเจียก คลองบางวัวทอง เลยได้ชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า *คลองบางลำเจียกน้อย* บ้านดังกล่าวเป็น บ้านหลวงแจ่มวิชาสอน (แจ่ม) เจ้าของผลิตภัณฑ์ยาสีฟันวิเศษนิยม สร้างเป็นบ้านทรงปั้นหยา ๒ ชั้น หลังคามุงกระเบื้อง จั๊กกลาง สร้างด้วยไม้ผสมลวดลายแบบขนมปังขิง ทาสีเขียวอ่อน นับเป็น บ้านสวยที่สุดริมคลองบางหลวง ซึ่งขุนวิจิตรมาตราไม่ได้กล่าวถึง ทำให้ได้ข้อสันนิษฐานอย่างหนึ่งว่า สมัยเมื่อขุนวิจิตรมาตรา ยังลงเรือเข้าออกในคลองบางหลวง บ้านหลวงแจ่มวิชาสอนยังไม่มี หรือบ้านหลังนี้เคยเป็นบ้านของพระยาชลมารคพิจารณ์ ภายหลัง เปลี่ยนมือมาเป็นของหลวงแจ่ม มีบ้านหลังหนึ่งติดกับบ้านหลวงแจ่ม เป็นบ้านไม้ ๒ ชั้นแบบใต้ถุนเตี้ย หันหน้าบ้านสู่ลานวัด เคยถาม ผู้ใหญ่บอกว่าเป็นบ้านพระยาชลมารคพิจารณ์ พิจารณาดูแล้วน่าจะ เป็นเรือนบริวาร เหลือไว้ให้ลูกหลานได้อยู่อาศัยมากกว่า ต่อภายหลัง เจ้าของบอกขาย หลวงแจ่มก็รับซื้อไว้ แล้วผนวกเข้าอยู่ในบริเวณ เดียวกัน

วกกลับมาที่วังเจ้าตุ้มอีกครั้ง ผู้เขียนเกิดในบั้นปลาย

พระชนม์ชีพของท่าน และยังเด็กอายุราว ๕ ขวบ ไม่เคยเห็นท่าน คงได้ยินแต่เสียงเรือดที่มาส่งท่านที่วังตอนเย็น ๆ พอขึ้นจากเรือแล้วก็เข้าวัง ไม่มีใครได้เห็นท่านอีก จากทำน้ำมีทางเดินก่ออิฐมายังตำหนักที่สร้างด้วยไม้ทรงปั้นหยาชั้นเดียว ได้ถุนสูง หลังคามุงกระเบื้อง เป็นหมู่ตำหนักมีหลายหลัง เชื่อมต่อกันด้วยนอกชานถึงกันหมด เมื่อขึ้นบันไดเข้าประตูแล้ว ตำหนักที่ประทับอยู่ขวามือ ๒ หลัง ปลุกช้อนกันไปทางด้านหลัง หันหน้าตำหนักเข้าหากัน มีนอกชานแล่นกลาง ภายหลังได้สร้างหลังคาคลุมนอกชานทั้งหมด เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด เฉพาะตำหนักที่ปลุกช้อนมาด้านหลัง ฝาตำหนักด้านนอกมีชั้นวางของเป็นชั้น ๆ แขนงอยู่ นับว่าฝีมือดี และมีหีวกะโหลกลิงวางอยู่ ๑ หิว คนทั่วไปเห็นแรก ๆ ก็คิดว่ากะโหลกคน แต่ขนาดเล็กกว่า ถามเหตุผลที่เอามาตั้งก็เพื่อเอาไว้เฝ้าบ้าน

ขึ้นบันไดตำหนักมาแล้วมีนอกชาน ซ้ายมือเป็นครัวสร้างเป็นลักษณะเรือนไทย ฝาเป็นไม้ไผ่ขัดตะ หลังคามุงจาก ต่อจากเรือนครัวเป็นเรือนอีกหลังหนึ่ง น่าจะเป็นที่เก็บของ รั้วตำหนักทั้งหมดเป็นระแนงไม้ เรือนด้านนี้ปลุกตามแนวคลองบางไส้ไก่

หม่อมเล็กที่เป็นหม่อมใหญ่มีเชื้อสายลาวจังหวัดอุบลราชธานี รูปร่างนั้นเล็กสมส่วน ได้เคยเห็นท่านนั่งขึ้นไม่นั่งใจ ที่เห็นสภาพในวังและตำหนักก็เพราะตามแม่เข้าไปซื้อผ้าขึ้น ผ้าไหมที่หม่อมไปเอาจากอุบลราชธานีมาขายให้ชาวบ้านละแวกนั้น

หม่อมเจ้าด้อมหรือพระองค์เจ้าสนิทวงศ์พัฒนเดชสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ชาวบ้านทั่วไปทราบเพียงข่าว พระศพไม่ได้ตั้งที่วัง จะตั้งที่ไหนไม่มีใครทราบ ทราบแต่เพียงว่าได้ตรัสสั่งเกี่ยวกับพระศพ

ว่า หากสิ้นพระชนม์ให้นำพระศพไปฝังที่วัดดอนยานนาวา น่าจะเป็นเพราะไม่มีพระประสงค์จะให้หม่อมท่านยุ่งยาก อีกทั้งตำหนักก็คับแคบตั้งโกศไม่ได้ ผู้คนในวังก็น้อย ไม่พอที่จะรองรับเจ้านายและผู้ที่จะมาในงาน ส่วนเหตุผลอื่นไม่น่าจะมี

เมื่อหม่อมเจ้าตุ้มยังทรงพระชนม์อยู่ มีพ่อค้าอาชีพรับเหมาก่อสร้างรายหนึ่ง เรียกกันว่า นายห้าง มีครอบครัวอยู่แถวสี่พระยาฝั่งพระนคร นับเป็นคนโปรดปรานตามเสด็จรับใช้ใกล้ชิดเกือบทุกแห่ง ถึงกับตรัสกับหม่อมของท่านว่า หากท่านสิ้นไปแล้วและหม่อมประสงค์จะมีสามีใหม่ ก็อนุญาตให้เฉพาะนายห้างผู้นี้เท่านั้น จนเมื่อท่านสิ้นพระชนม์แล้ว นายห้างยังคงไปมาหาสู่ดูแลหม่อมอยู่หลายปี ในที่สุดก็ตกลงปลงใจกับนายห้าง มีลูกด้วยกัน ๒ คน หญิง ๑ ชาย ๑ เกิดระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ นายห้างเป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง คราวใดที่มีวัสดุก่อสร้างเหลือก็จะนำมาปลูกตึกหลังใหญ่ที่กลางวัง สร้างอย่างค่อยเป็นค่อยไปหลายปีจนถึงชั้นหลังคา โครงสร้างส่วนใหญ่เสร็จแล้ว แต่ผนังบางส่วนยังไม่ได้ ก่ออิฐถือปูนก็มี ในระหว่างนั้นได้รื้อตำหนักของเดิมทั้งหมด ให้หม่อมกับลูกไปอยู่บนตึกหลังใหม่ทั้งที่ยังสร้างไม่เสร็จ แต่กันบางส่วนไว้พออยู่ได้ สุดท้ายนายห้างถึงแก่กรรมเลยไม่ได้สร้างต่อจนได้เปลี่ยนมือเป็นของคนอื่น เจ้าของใหม่จึงดำเนินการสร้างจนแล้วเสร็จ

ในวังอีกด้านหนึ่งมีบ้านหลังเล็ก ๆ ปลูกอยู่ข้างรั้วห่างจากตำหนักราว ๕๐ เมตร เป็นบ้านข้าเก่าอยู่กันมาตั้งแต่หม่อมเจ้าตุ้มยังทรงพระชนม์อยู่ เป็นสามิภรรยาคู่หนึ่ง สามีชื่อนายยิ้ม ภรรยาชื่อนางเพียร ทั้งสองไม่มีบุตร มีหลานสาวอยู่ด้วยคนหนึ่งชื่อเพียว

ต่อมาคงเห็นว่าไกล ใช้จ่ายไม่สะดวก จึงให้เรือมาปลุกใหม่ตาม
แนวคลองบางไส้ไก่ใกล้ ๆ ข้างทางเดินขึ้นตำหนัก การเข้าออกไป
สู่ตรอกวัดมอญด้านหลังวัง ทำโดยเปิดรั้วสังกะสีแผ่นหนึ่งเป็น
ประตูหลอก ชาวบ้านจะเข้าออกก็เข้ากันทางนี้ ที่เรือนนายยิ้ม
มีป้ายทำด้วยไม้ เขียนข้อความว่า “ห้ามรบกวนเรื่องเงิน” ได้
ความว่าเดิมติดอยู่ที่ตำหนัก เมื่อหม่อมเจ้าตุ้มสิ้นพระชนม์แล้ว
นายยิ้มจึงได้เอามาแขวนไว้ที่เรือนตน หม่อมเจ้าตุ้มมีหม่อม
หลายคน แม่เล่าให้ฟังว่า เมื่อมีคนนำลูกสาวมาถวาย ท่านจะ
ถามว่า เอามาให้ใช้จ่ายหรือเอามาให้ทำเมีย จะได้ทำให้ถูกต้อง
เมื่อท่านสิ้นพระชนม์แล้ว หม่อมเล็กได้แบ่งปันเงินทองของแต่งตัว
ให้หม่อมเหล่านั้นไปทำมาหากินเลี้ยงชีพแล้วแยกย้ายกันไปทุกคน

ระยะแรก ๆ ที่หม่อมเจ้าตุ้มสิ้นพระชนม์ หม่อมยังคงมี
เงินทองเหลือไว้ใช้จ่ายในชีวิตประจำวันอยู่บ้าง บางครั้งก็หา
รายได้ด้วยการขึ้นไปเอาผ้าไหม ผ้าซิ่น จากจังหวัดอุบลราชธานี
มาขายให้ชาวบ้านแถวนั้นเป็นครั้งคราว และเมื่อตกลงใช้ชีวิตกับ
นายห้างแล้ว ก็ได้รับการจุนเจือจากนายห้างอย่างเดียว รายได้
อย่างอื่นไม่มี บางครั้งต้องเปิดรั้วสังกะสีด้านหลังทำเป็นร้านค้า
ขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำขนมขายบ้าง ทอดกล้วยแขกขายบ้าง น่าจะ
ทำพอให้หายเหงาและได้พบปะผู้คนบ้าง มีครั้งหนึ่งหม่อมได้ทำ
ขนมหวานประเภทถั่วดำ สาคุเปียก ขนมบัวลอย กล้วยบวชชี
และขนมถาดบางอย่างให้คนใส่เรือไปขายตอนกลางคืน ช่วงตั้งแต่
๖ โมงเย็นจนถึง ๒ ยาม เร่ขายในคลองบางหลวงจนถึงปากคลอง
ด้านแม่น้ำเจ้าพระยา ขายให้พวกทหารเรือและลูกเรือรบที่มาจอด
ทอดสมออยู่กลางน้ำ ข้าวของที่ใช้จำพวกหม้อ ถาด และของอื่น ๆ

ล้วนเป็นของดี ๆ ที่เจ้านายและขุนนางใช้กัน เป็นพวกเครื่อง
อัลปาก้าหรือเงินชุบ แม่ค้าที่ไปขายก็จ้างเขา ขายได้มากได้น้อย
เท่าไรก็เท่านั้น บางครั้งแม่ค้าเหล่านั้นไปทำเรือล่ม ข้าวของเสียหาย
หมด สุดท้ายต้องเลิก สูญเสียเงินทองไปไม่น้อย

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีระเบิดลงที่กรุงเทพฯ ทั้ง
กลางวันและกลางคืน เพื่อความอุ่นใจ หม่อมต้องหอบลูก ๒ คน
ไปรวมกับเพื่อนบ้าน เพราะนายห้างอยู่กับครอบครัวทางฝั่งพระนคร
คนในวังมีข้าเก่าอยู่เพียง ๓ คน และต่างคนต่างอยู่จนสงครามเลิก
ลูกสาวคนโตของท่านตอนเด็ก ๆ ใส่ตะปิ้งทองคำอันใหญ่ ได้
ความว่าเอาขันทองคำของหม่อมเจ้าตุ้มไปยุบทำ ตัวหม่อมเอง
ก็ใส่ทองเส้นใหญ่สะดุดตา ต่อมาภายหลังความเป็นอยู่ฝืดเคืองขึ้น
จึงเอาที่ดินที่ว่าง ๒ ไร่ข้างตึกให้เจ๊กเช่าทำโรงต่อเรือ จำพวกเรือ
เอี้ยมจั้น เรือบรรทุกข้าว บรรทุกสินค้าและของอื่นที่นำขึ้นล่อง
ไปขายทางเมืองเหนือ นอกจากเรือขนาดใหญ่พวกนี้ก็มีเรือลำบัน
แจวพายขนาดต่าง ๆ ในคลองบางหลวงมีโรงต่อเรือมากมาย
เรียงรายกันไปทั้ง ๒ ฝั่งคลองจนถึงปากคลองด่าน เจ้าของเป็น
ชาวจีนไหหลำ ที่ดินที่ให้เช่าทั้ง ๒ ไร่ ต่อมาภายหลังต้องขาย
ให้กับเจ้าของโรงต่อเรือที่เคยเป็นผู้เช่า คงเหลือแต่ที่ดินตรงกลาง
พร้อมตึกที่ยังสร้างไม่เสร็จ เหตุที่หม่อมต้องลำบาก น่าจะเป็นด้วย
นายห้างเสียชีวิตแล้วไม่มีใครส่งเสียจุนเจืออย่างแต่ก่อน ต้องดิ้นรน
ด้วยตัวเองตามลำพัง ช่วงที่มีเงินมีทองเหลืออยู่บ้าง ชาวบ้านแถวนั้น
ก็ซักชวนเล่นไพ่แก้เหงา ได้บ้างเสียบ้าง ทำให้ฝืดเคืองมากขึ้น และ
ต้องขายที่ดินส่วนที่เหลือให้คนอื่น ส่วนตัวเองต้องไปเช่าบ้านอยู่
แถววัดท่าพระ

ผู้ที่ซื้อที่ดินแปลงสุดท้าย รายแรกเป็นเจ้าของของธนาคาร เล็ก ๆ แห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ซื้อให้อุภรรยายู่กับลูก ๆ หลายคน ตึกจึงได้รับการบูรณะซ่อมแซมทุกจุดที่สร้างค้างอยู่ เจ้าของใหม่ให้ลูกสาวคนโตเป็นผู้ดูแล รวมถึงค่าใช้จ่ายในบ้านทั้งหมด อุภรรยาคนนี้ติดการพนัน มักชักชวนทั้งเด็กและผู้ใหญ่แถววัดใหญ่ศรีสุพรรณมาเล่นไพ่ในบ้าน เป็นที่อดทนระอาใจแก่ลูกสาว แต่ก็ห้ามปรามอะไรไม่ได้ สุดท้ายกินยาตาย ในที่สุดเจ้าของต้องขายบ้านหลังนี้ คนซื้อรายใหม่เป็นคนจากที่อื่น เผอิญมาได้ภรรยาแถวนั้น อาชีพผู้ซื้อรายใหม่เป็นพ่อค้าขายอาวุธปืนให้กับทางราชการ ตึกจึงได้รับการบูรณะตกแต่งใหม่อีกครั้ง ซื้อขายกันด้วยสนนราคาเท่าไรไม่ทราบ ทั้งสองสามีภรรยาอยู่มาไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปีและไม่มีบุตร จึงบอกขาย ตามคำชาวบ้านซื้อขายกัน ๑๕ ล้านบาท เจ้าของรายใหม่ได้รื้อตึกเก่าทิ้งทั้งหมด สร้างคฤหาสน์หลังใหม่ ๓ ชั้นขึ้นมาแทน ลักษณะเป็นอาคารรุ่นเก่าที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๕ บริเวณจั่วหลังคาหน้าหลังและชายคาทั้ง ๒ ข้างทำเป็นซุ้มเล็ก ๆ ติดตราสัญลักษณ์เป็นรูปพระขรรค์พันด้วยกระหนกเครือเถา เหมือนตราประจำพระองค์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ซึ่งเป็นพระบิดาของหม่อมเจ้าตุ้ม ทำให้ได้ข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่า เจ้าของรายใหม่คงเป็นลูกหลานของราชสกุลนี้

เรื่องตราประจำพระองค์กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เมื่อท่านสิ้นพระชนม์แล้วไม่มีผู้ใดใช้ต่อ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงมีพระปรารภกับสมเด็จฯ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ต้นราชสกุลรังสิต ณ อยุธยา ว่า เสียตายที่ไม่มีใคร

(บนซ้าย) ด้านหน้าและด้านข้างอาคารประดับตราประจำพระองค์ของสมเด็จพระยาชัยนาทนเรนทร ซึ่งเป็นรูปพระขรรค์พันด้วยลายกระหนกที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงดัดแปลงมาจากตราประจำพระองค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท
(ภาพ : ศูนย์ข้อมูลเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์)

(บนขวา) ตราพระขรรค์พันด้วยลายกระหนก ซึ่งเป็นตราประจำพระองค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท
(ภาพ : หนังสือตราแผ่นดิน ตราราชสกุลและสกุล อักษรพระนาม และนามย่อ)

ใช้ตรานี้ต่อ และมีพระประสงค์ให้กรมพระยาชัยนาทนเรนทรได้ทรงใช้ต่อไป ทรงให้เหตุผลว่า กรมพระยาชัยนาทนเรนทรอยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ เพราะเจ้าจอมมารดา หม่อมราชวงศ์เนื่องเป็นราชสกุลสนิทวงศ์ หากแต่พระองค์ท่านจะแก้ตราเล็กน้อย ไม่ให้เหมือนตราของเดิมเสียทีเดียว ตราของเดิมเป็นรูปพระขรรค์พันด้วยกระหนกเครือเถาเฉพาะใบพระขรรค์ ด้ามพระขรรค์โผล่

อยู่ด้านล่าง ส่วนตราที่แก้ไข ตราพระขรรค์เหมือนกันและพันรอบ
ด้วยกระหนกเครือเถารวมทั้งด้ามพระขรรค์ทั้งหมด

อย่างไรก็ดี หากเจ้าของใหม่เป็นลูกหลานของราชสกุล
ทั้งสอง นับเป็นเรื่องน่ายินดีที่ได้ที่ดินผืนนี้ไว้ เป็นการรักษามรดก
ของบรรพบุรุษได้ส่วนหนึ่ง คุณหาสน์ที่สร้างไม่ทราบว่าเป็นเจ้าของ
จะใช้ทำอะไร ฟังแต่คำชาวบ้านก็จับต้นชนปลายไม่ได้ เลยไม่มี
ข้อยุติ คงต้องเล่าค้างไว้เพียงเท่านี้

วังกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

อย่างที่บอกไว้แต่แรกว่าขอเล่าเป็นของแถม เพราะเรื่อง
เล่ามีไม่มาก ถ้าไม่มีคนเฝ้าอยู่ก็เท่ากับเป็นวังร้าง เพราะเจ้าของ--
กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ย้ายไปประทับที่วังใหม่ทางฝั่งพระนคร
ท่านเจ้าของมีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส ทรงเป็น

พระราชวรวงศ์เธอ
กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์
พระนามเดิมว่า
พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส
(ภาพ : สำนักหอจดหมายเหตุ
แห่งชาติ)

พระโอรสกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ วังหน้าในรัชกาลที่ ๕ ทรงใช้นามปากกาว่า น.ม.ส.

สภาพของวังนี้มีหลายอย่างี่เหมือนวังเจ้าตุ้ม คืออยู่ริมคลองบางหลวง รั้ววังเป็นสังกะสีเหมือนกัน ด้านข้างวังเจ้าตุ้มติดคลองบางไส้ไก่ วังพระองค์ศรีชนิตติวัดประดิษฐาราม ด้านหลังวังทั้ง ๒ แห่งติดตรอกวัดมอญ ส่วนตำหนักที่ประทับของวังเจ้าตุ้มเป็นแบบเรือนปั้นหยา ส่วนวังพระองค์ศรีชนิตติเป็นเรือนไทย มีหลายหลังปลูกรวมกันเชื่อมด้วยนอกชาน ลักษณะเป็นเรือนหมู่ ส่วนหลังคามุงจาก

บริเวณที่เคยเป็นที่ตั้งวังของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ หรือ น.ม.ส. ก่อนจะย้ายไปยังถนนประมวญ อยู่ใกล้กับวัดมอญหรือวัดประดิษฐาราม ริมคลองบางหลวง ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของทาวนเฮาส์ไปแล้ว
(ภาพ : ศูนย์ข้อมูลเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์)

เนื่องจากท่านเจ้าของไม้ได้ประทับอยู่วังนี้ จึงไม่มีเรื่องราวให้เล่ามากนัก ผู้ใหญ่ที่เคยอยู่ที่ขณะประทับอยู่ก็ไม่ได้เล่าอะไรไว้ สภาพในวังเท่าที่เล่ามา เกิดจากการที่ได้เข้าไปซื้อดอกไม้ในสวนในวันเปิดเทอมและมีการไหว้ครู ตลาดดอกไม้สมัยก่อนไม่มี นักเรียนจึงเก็บดอกไม้ที่ปลูกเองในบ้าน หรือซื้อตามตลาดที่มีให้เลือกไม่มากนัก แต่ในวังนี้คนเฝ้าวังปลูกไว้หลายอย่าง โดยเฉพาะกุหลาบ นักเรียนจึงมักเข้าไปขอซื้อเพื่อให้ได้ดอกไม้งามๆ สำหรับไหว้ครู แต่ก่อนนอกจากดอกไม้ธูปเทียน สิ่งที่ขาดไม่ได้คือหญ้าแพรกกับดอกมะเขือ ผู้ใหญ่ให้เหตุผลว่าต้นไม้ทั้ง ๒ นี้ปลูกง่าย งอกงามเร็ว เมื่อนำไปบูชาครูแล้วจะทำให้เกิดปัญญาและผลการเรียนดี ดุจความเจริญงอกงามของหญ้าแพรกดอกมะเขือดอกไม้สำหรับไหว้ครูสมัยนี้พัฒนาไปมาก จากการนำเอาไปเองก็จัดเป็นพานพุ่ม มีหัวหน้าชั้นนำไปมอบให้กับครู เดี่ยวนี้ถึงกับมีการจัดพานพุ่มลือการเมืองไปแล้ว

วังนี้ทิ้งร้างมานาน ภายหลังได้ขายให้แก่เอกชนและเปลี่ยนแปลงสร้างเป็นทาวน์เฮาส์ขายทั้งหมด ใครอยากทราบว้าวังนี้อยู่ตรงไหน ให้ไปที่ลานวัดประดิษฐานรามหรือวัดมอญ ใกล้กับมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา จะเห็นวิหารพระนอนหลังพระนอนจะเป็นทาวน์เฮาส์ทั้งหมด ตรงนี้แหละคือวังพระองค์รัชนี้ในอดีต เดินลึกเข้าไปตามตรอกวัดมอญอีกประมาณ ๓๐๐ เมตร จะถึงประตูระบายน้ำกั้นคลองบางไส้ไก่ ข้ามตรงนี้ไปก็เป็นวังเจ้าตุ้ม

บ้านวิเศษนิยม

บ้านวิเศษนิยมอยู่ริมคลองบางกอกใหญ่หรือคลองบางหลวง เจ้าของบ้านคือหลวงแจ่มวิสาสอน (แจ่ม นิยมเหตุ) ท่านผู้นี้เป็นครูโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา) ภรรยาชื่อคุณนายผินนิยมเหตุ (สกุลเดิม “นิงสานนท์”) ลักษณะเป็นบ้านไม้สัก ๒ ชั้น ทรงแบบยุโรป หลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์ จั่วหลังคาเป็นจั่วหลบ

อำมาตย์ตรี หลวงแจ่มวิสาสอน
(ภาพ : หนังสือสัตตมวารเทคนา
พิมพ์เป็นอนุสรณ์ใน
งานพระราชทานเพลิงศพ
อำมาตย์ตรี หลวงแจ่มวิสาสอน)

นางฉิน นียมเหตุ

ภรรยาหลวงแจ่มวิชาสอน

ผู้ผลิตยาสีฟันพิเศษนียม

(ภาพ : หนังสือระเบียบสำนักพระราชวัง
ที่เกี่ยวกับราชการและประชาชน
และประเพณีไทย โดย ม.ล. ปีย์ มาลากุล
พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ นางฉิน แจ่มวิชาสอน)

มีมุขหลายเหลี่ยมหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “โป่ง” อยู่ด้านข้างตัว
เรือนใหญ่ ใช้เป็นที่รับแขก บนหลังคาบ้านมีมุขเล็ก ๆ ยื่นออกมา
ลักษณะเหมือนช่องระบายอากาศในบ้าน ลักษณะเช่นนี้เป็นที่นิยม
ของพวกเจ้านาย ขุนนาง และผู้มีฐานะดีทั้งหลาย ที่จั่วมุขหลังคา
หลังเล็กมีตราประจำบ้านประดับอยู่ ตราประจำบ้านที่วุ้นนี้ เจ้าของ
นำไปเป็นเครื่องหมายการค้าของผลิตภัณฑ์สินค้าที่ผลิตขึ้นที่นี้

เมื่อ ๗๐ กว่าปีก่อน ถ้ามองจากสะพานเจริญพาศน์ที่
สร้างข้ามคลองบางหลวงจะเห็นบ้านหลังนี้โดดเด่น เป็นบ้านทาสี
เขียวฉูดฉาดที่สุดในคลองบางหลวง ด้านหน้าติดคลอง
บางหลวง ด้านหนึ่งติดกับบริเวณวัดสังข์กระจาย ส่วนอีกด้านหนึ่ง
ติดกับคลองซอยเล็ก ๆ ที่แยกจากคลองบางหลวงเรียกว่า *คลอง
บางวัวทอง* แต่เป็นชื่อที่ไม่ค่อยมีคนเรียก บางคนไม่รู้ด้วยซ้ำว่า
มีชื่ออย่างนี้ ส่วนด้านหลังบ้านเป็นที่สวน

บ้านพิเศษนียมไม่ได้มีหลังเดียว ในบริเวณเดียวกันยังมี
เรือนไม้ ๒ ชั้น หลังคาสังกะสี ปลูกซ้อนกันไปทางด้านหลัง และ

ยาสีฟันวิเศษนิยมแบบบรรจุของ
ต้นตำรับแรกเริ่มผลิต
ที่ยืนยมาจนถึงปัจจุบัน
ทั้งยังคงใช้ตราสัญลักษณ์เดิม

มีเรือนไทยอยู่อีกหลังหนึ่ง ว่ากันว่าเป็นเรือนหอของเจ้าของบ้าน
ด้านที่ติดกับบริเวณวัดสังข์กระจายมีเรือนไม้ ๒ ชั้น หลังคาสังกะสี
ปลูกหันหน้าเข้าหาบริเวณวัด ใช้เป็นที่อยู่อาศัยของคนในบ้าน
ชั้นล่างเก็บอุปกรณ์และวัตถุดิบ เช่น ดินสอพอง สำหรับผลิต
ยาสีฟัน ตัวเรือนใหญ่กับเรือนหลังที่ติดกับวัดสังข์กระจายมีลาน
เล็ก ๆ ใช้เป็นที่กรองหรือที่กรองเอาสิ่งสกปรกออกจากดินสอพอง
ก่อนจะนำไปตากแดดให้แห้ง และมีป้ายชื่อบ้านขนาดใหญ่ว่า
บ้านวิเศษนิยม

คนรุ่นเก่าเมื่อ ๗๐-๘๐ ปีก่อนคงจะคุ้นเคยดีกับชื่อ “วิเศษ
นิยม” ซึ่งเป็นยาสีฟันยี่ห้อหนึ่งที่เป็นผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม
ในครัวเรือนของหลวงแจ่มวิชาสอน นับเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน
ตัวยาเป็นของที่หาง่าย ๆ ไม่ยุ่งยากอะไร ได้แก่ ดินสอพอง ลิ่นทะเล
พิมเสน และเครื่องหอม ของทั้งหมดเอามาบดให้เป็นผงบรรจุของ

สัญลักษณ์ของ
ยาสีฟันวิเศษนิยม
ทำเป็นอักษร จ และ ผ ไขว้กัน
อันหมายถึง แจ่มและผืน
ในวงพระจันทร์ที่มีกระต่าย
และพระปรางค์วัดอรุณ
อยู่ด้านล่าง

สีเหลืองออกจำหน่ายทั่วไป สรรพคุณนอกจากใช้เป็นยาสีฟันแล้วยังนำมาละลายน้ำใช้แทนแป้งทาแก้ผดผื่นคัน พระภิกษุที่ปลงผมใหม่ๆ อาจมีบาดแผลเล็กน้อยที่เกิดจากมีดโกน มักจะเอายาสีฟันวิเศษนิยมละลายบนสิริชะเพื่อความสดชื่นและรักษาแผลไปในตัว

เครื่องหมายการค้าที่ใช้เป็นตราของบ้านวิเศษนิยม ประกอบด้วยตัวอักษร **จ** และ **ผ** หมายถึงแจ่มและผืน อยู่ในวงกลมมีรัศมีด้านล่างตัวอักษรย่อนี้มีรูปกระต่าย ๒ ตัวและดวงจันทร์ครึ่งเสี้ยวประดับอยู่บนแถบผ้า มีแสดมปีดวงเล็กๆ แปะติดอยู่บนซอง นับเป็นสินค้าติดตลาดที่รู้จักกันทั่วไป เดียวนี้ก็ยังมีขายอยู่

สูตรยาสีฟันวิเศษนิยมน่าจะเป็นสูตรทางคุณนายผืน * คุณนายผืนมีพี่น้องคนหนึ่งชื่อ **หลวงศิลปานุการกิจ (บุญเหลือ ینگสานนท์)** เป็นข้าราชการครูและเป็นผู้แต่งตำราเรียนเรขาคณิต

---

* ข้อมูลในเว็บไซต์ของวิเศษนิยมระบุว่า นางผืนเป็นผู้ริเริ่มปรุงยาสีฟันวิเศษนิยมจำหน่ายเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๔ จากตำราที่ได้รับจากท่านจมีนสิทธิแสนยรักษ์ แพทย์แผนโบราณประจำโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา แรกเริ่มปรุงยาเพื่อแจกจ่ายให้เด็กนักเรียนและผู้ปกครอง

ท่านมีบ้านและร้านค้าอยู่ที่ตึกแถวริมถนนเฟื่องนคร ติดกับกระทรวงมหาดไทย เคยทำยาสีฟันสูตรเดียวกันออกจำหน่าย ใช้ชื่อยี่ห้อว่า **ยาสีฟันขาวสะอาด** ทำอยู่พักหนึ่งก็เลิกไป เพราะสินค้าไม่ติดตลาด คนนิยมใช้แต่ยาสีฟันพิเศษนิยม

ตึกแถว ๒ ชั้นที่โอบล้อมกระทรวงมหาดไทยตั้งแต่มุมถนนวัดราชบพิธจนถึงสี่กั๊กเสาชิงช้า แล้วโอบล้อมอีกด้านหนึ่งทางหัวถนนบำรุงเมือง นอกจากร้านค้าของหลวงศิลปานุการภิเษก ในเวลานั้นยังมีร้านอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ร้านวิจิตรภูษาศาสตร์ ร้านถ่ายรูปฉายาอรุณลักษณ์ และมีร้านขายของประเภทสรรพสินค้าอยู่ ๒ ร้าน ตึกแถวแถบนี้ภายหลังถูกเวนคืนทั้งหมด เพื่อเปิดภูมิทัศน์ของกระทรวงมหาดไทยให้ดูดีขึ้น ร้านหลวงศิลปานุการภิเษก และร้านถ่ายรูปฉายาอรุณลักษณ์ต้องเลิกไป ส่วนร้านวิจิตรภูษาศาสตร์ย้ายไปอยู่ที่ถนนตะนาว ใกล้เคียง ๆ กับซากประตูวังกรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ

หากจะถามว่านอกจากยาสีฟันพิเศษนิยมแล้ว ในสมัยก่อนมียาสีฟันยี่ห้ออื่น ๆ วางขายด้วยหรือไม่ ก็ต้องตอบว่ามี อย่างหนึ่งเป็นยาสีฟันยี่ห้อไบรท์ (Bright) มีลักษณะเป็นแป้งแข็ง ๆ บรรจุอยู่ในตลับสังกะสีทรงกลมสี่เหลี่ยม ตัวยาเป็นสีชมพูอ่อน ๆ จะเป็นของนำเข้าหรืออย่างไรก็ไม่ทราบและไม่เคยใช้ ทราบเพียงวิธีการใช้ยาสีฟันประเภทนี้ จะใช้แปรงจุ่มน้ำแล้วเอาไปทาวน ๆ กับแผ่นยาจนเกิดฟอง จึงนำมาใช้ นอกจากนี้ยังมียาสีฟันลักษณะเดียวกัน หากแต่บรรจุในตลับกระเบื้อง เป็นของนำเข้าแน่นอน เพราะบนตลับมีชื่อสินค้าเป็นตัวอักษรภาษาอังกฤษประดับอยู่ แต่จำชื่อยี่ห้อไม่ได้

หนังขายยาสำหรับประชาสัมพันธยาเสพติดวิเศษนิยม เร่ไปยังที่ต่าง ๆ
(ภาพ : เพจวิเศษนิยม)

อย่างที่กล่าวไปแล้วว่ายาเสพติดวิเศษนิยมถือเป็นสินค้า
ยอดนิยมและติดตลาด ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ของ
ทุกอย่างขาดแคลน ญี่ปุ่นได้ซื้อยาเสพติดวิเศษนิยมส่งให้ทหาร
ในกองทัพใช้ ก่อให้เกิดรายได้แก่เจ้าของอย่างมหาศาล เจ้าของ
ซึ่งมีฐานะดีอยู่แล้วก็ยังมีฐานะดีขึ้นไปอีก นับเป็นคนบดีคนหนึ่ง
ในย่านคลองบางหลวง คนงานหรือลูกจ้างในบ้านวิเศษนิยม
ส่วนมากเป็นผู้หญิงทั้งหมด ฝูงผ้าแดงทุกคน กินอยู่กับเจ้าของ
กลางคืนมีแขกยามตีระฆังบอกเวลาดังแต่ ๒ ทุ่มจนรุ่งเช้า

หลวงแจ่มวิชาสอนกับคุณนายผินมีธิดาด้วยกัน ๒ คน
คือ คุณทิพย์ นิยมเหตุ กับคุณกสิณ กุยกานนท์ เป็นผู้ดูแลกิจการ
ทั้งหมด ทั้ง ๒ เป็นผู้มีเสียงดังฟังชัด เวลาสั่งงานลูกจ้างในบ้าน

คนอีกฝั่งหนึ่งได้ยื่นข้อเสนอข้างชัดเจน เมื่อหลวงแจ่มวิชาสอนและคุณนายผินถึงแก่กรรมแล้ว ทายาทได้ย้ายกิจการโรงงานทั้งหมดไปอยู่ที่พระโขนง ริมถนนสุขุมวิท เดิมนี่ก็ยังมีอยู่ มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยนำเอาไปบรรจุหลอดอย่างยาสีฟันทั่วไป ภายใต้ชื่อสินค้าใหม่ว่า **ทิพย์นิยม** ผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ น่าจะเป็นกิจการของคุณทิพย์ นิยมเหตุ ทั้งแบบผงบรรจุซองและบรรจุหลอดยังมีวางขายอยู่ทั่วไป

เมื่อย้ายกิจการโรงงานไปอยู่ที่พระโขนงแล้ว ทายาทของหลวงแจ่มวิชาสอนมีความคิดจะยกบ้านวิเศษนิยมซึ่งอยู่ริมคลองบางหลวงให้แก่วัดสังข์กระจายที่อยู่ติดกัน หลวงแจ่มวิชาสอนเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงวัดสังข์กระจายสืบต่อมาจากหลวงฤทธิณรงค์รอน (แจ็ก) ที่สิ้นบุญไป เดิมทีหลวงฤทธิณรงค์รอนเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ศาลาท่าน้ำ เขื่อน ตลอดจนจนสร้างเสนาสนะต่าง ๆ ในเขตสังฆาวาส

จากคำบอกเล่าของนางเพ็ญและนางพ้อง สองพี่น้องที่เคยเข้าออกบ้านวิเศษนิยมอยู่เป็นประจำ ในบางครั้งก็เข้าไปควบคุมดูแลคนงานในบ้านแทนเจ้าของบ้าน ได้เล่าให้เพื่อนบ้านฟังว่า แม้ทายาทบ้านวิเศษนิยมตั้งใจว่าจะถวายเป็นที่ดินให้แก่วัดสังข์กระจาย แต่ก็ยังไม่ได้มอบกรรมสิทธิ์ให้วัดอย่างเป็นทางการ จนมีเรื่องพูดเข้าหูทายาททั้ง ๒ ทำนองว่าหากวัดได้กรรมสิทธิ์แล้วจะให้แจ็กเจ้าของโรงน้ำปลาและเต้าเจี้ยวที่อยู่ริมคลองบางหลวง ฟากเดียวกัน เลยกวัดสังข์กระจายไปไม่ไกลมาเช่าอาศัยอยู่ ชะรอยเจ้าของคงกลัวว่าหากบ้านวิเศษนิยมต้องกลายเป็นบ้านเช่า ผู้เช่าคงจะไม่ดูแลรักษา บ้านที่เคยสวยงามก็ต้องชำรุดทรุดโทรม จึง

โปสเตอร์โฆษณา
ยาสีฟันวิเศษนิยัมแบบต่างๆ
(ภาพ : เพจวิเศษนิยัม)

โฆษณายาสีฟันวิเศษนิยมในรายการโทรทัศน์ (ภาพ : เพจวิเศษนิยม)

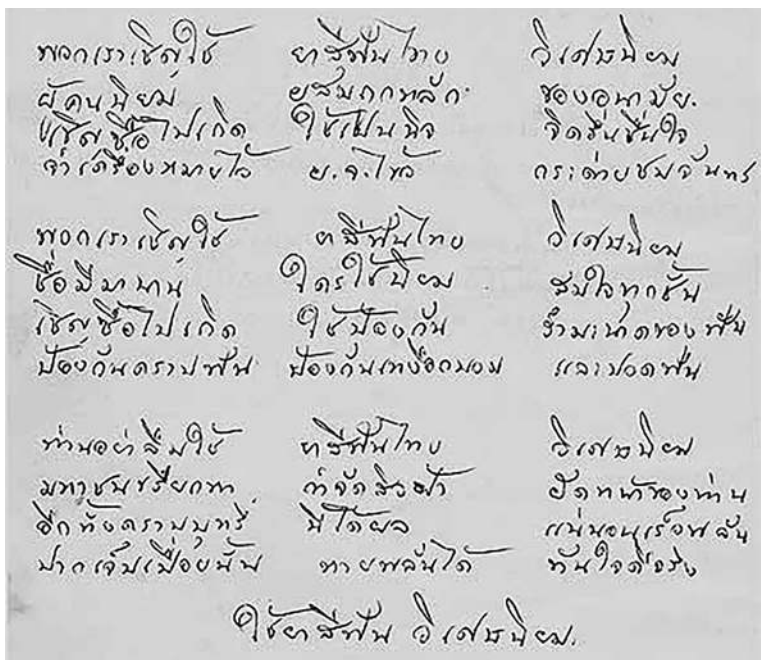
นำเงิน ๒๕๐,๐๐๐ บาทไปถวายวัด เสมือนว่าเป็นการซื้อด้าริเดิม และคำพูดที่เคยเอ่ยไว้กลับคืนมา

จากนั้นทายาทได้มอบกรรมสิทธิ์บ้านและที่ดินทั้งหมดแก่เทศบาลนครธนบุรี เพื่อให้เป็นสถานศึกษา เจ้าของครู่หรือเรือนไทยซึ่งเป็นเรือนหอของหลวงแจ่มวิสาสอนกับคุณนายผิน ไปปลูกใหม่ที่พระโขนงเพียงหลังเดียว เมื่อเทศบาลนครธนบุรีได้รับกรรมสิทธิ์มาแล้ว เพื่อให้สมเจตนารมณ์ของผู้ให้ จึงแบ่งนักเรียนที่โรงเรียนแสงมณีที่อยู่ในบริเวณริมคลองวัดสังข์กระจาย มาเรียนที่เรือนหลังใหญ่ และค่อย ๆ รั้อเรือนหลังอื่น ๆ ทั้งด้านข้างและด้านหลังออกไปจนหมด หลังจากนั้นเทศบาลนครธนบุรีก็เอารั้อเรือนหลังใหญ่เพื่อเอาไม้ฝาและประตูหน้าต่างบางส่วน มาสร้างเป็นห้องเรียนชั่วคราว โดยทำเป็นห้องเรียนชั้นเดียว ลองนึกภาพจากบ้านหลังใหญ่ที่สวยงามที่สุดในคลองบางหลวง กลายเป็นกระท่อมหลังเดียว วัสดุต่าง ๆ ที่รั้อลงมาคงขายถูก ๆ ให้พ้นไป สิ่งที่เหลือไว้มีเพียงทำน้ำของบ้าน แต่ทิ้งไว้โดยไม่มีกร

บำรุงรักษา เหลือเสาปูนอยู่ ๔ ต้น ส่วนที่เป็นเสมือนหลังคา
ไม้ระแนง ซึ่งเจ้าของเดิมเคยปลูกต้นไม้เพื่อพักคลุมไว้ทั้งไปหมด
หลังจากนั้นก็รื้อห้องเรียนชั่วคราวออกไป แล้วสร้างอาคารเรียน
หลังใหม่ขึ้นแทนที่ พร้อมทั้งกันที่บางสวนไว้เป็นสนามของโรงเรียน
ซึ่งโรงเรียนที่สร้างขึ้นใหม่นี้คือ **โรงเรียนวัดสังข์กระจาย**

ใกล้ๆ กับอาคารเรียนโรงเรียนวัดสังข์กระจายมีตึกโบราณ
ชั้นเดียวอีกหลังหนึ่ง ขนาดใหญ่พอสมควร ด้านหน้ามีมุขสร้าง
แข็งแรง ตามประวัติของตึกหลังนี้ว่าเป็นของคุณแม่ฉัตร อาชวานนท์

เพลงมาร์ชพิเศษนิยม ประพันธ์ขึ้นเมื่อราวปี พ.ศ. ๒๔๘๘

โดยคุณกฐิน กุญยกานนท์ เป็นผู้ประพันธ์เนื้อร้อง (ภาพ : เพจพิเศษนิยม)

เป็นผู้สร้าง น่าจะสร้างให้เด็กปฐมวัยก่อนวัยเรียนได้ใช้เป็นี่เรียน แต่จะเกิดขัดข้องอะไรไม่ทราบ วัดก็ไม่ได้ใช้ตึกหลังนี้ (ตึกปลูก ในที่ดินวัด) วัดได้ซ่อมแซมปฏิสังขรณ์เป็นครั้งคราว ตึกหลังนี้ เดิมมุ่งด้วยกระเบื้องว่าว ตอนที่ซ่อมแซมครั้งใหญ่ได้รั้อกระเบื้อง ว่าวออก มุงด้วยกระเบื้องโมเนียแทน วัดเคยอนุญาตให้นักเรียน โรงเรียนวัดสังข์กระจายใช้เป็นี่ศึกษาเล่าเรียนดนตรีไทย ภายหลัง ได้เลิกไป ว่ากันว่าวัดต้องการเอาตึกนี้คืน เพื่อทำเป็นศูนย์ปฏิบัติ วิปัสสนาแม่ฉัตร อาชวานนท์ น่าจะเป็นญาติผู้ใหญ่กับขุนวิจิตร- สกลกิจ (สกุลอาชวานนท์) บ้านกลุ่มขุนนางที่อยู่ข้างวังเจ้าคุ้ม

การบริจาคนั้นเป็นการให้แบบไม่มีเงื่อนไข และคงคิดว่าทางราชการ จะรักษาบ้านหลังนี้ไว้ ทายาทเจ้าของเดิมคงเสียใจที่คิดผิด ถ้า ถวายวัดแล้ววัดทำเป็นบ้านเช่า แม้จะรວงรอยผูกงไปบ้างตาม กาลเวลาก็ยังเหลือซากให้เห็นอยู่บ้าง พุดตามประสาวิญญูณสมัยนี้ ก็ต้องพุดว่าเทศบาลนครนนทบุรีทำได้แสบจริง ๆ ซ้ออ้างแบบขอไปที คือเพื่อประโยชน์ในการสร้างสถานศึกษา แต่ขณะเดียวกันก็ทำลาย บ้านที่สวงามไปอย่างน่าเสียดาย

มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่น่าสนใจคือ จากงานเขียน เรื่อง *เด็กคลองบางหลวง* ของกาญจนาศพนธ์หรือขุนวิจิตรมาตรา ท่านไม่ได้กล่าวถึงบ้านวิเศษนิยมเลย ทำให้สันนิษฐานได้ว่าสมัย ที่ท่านเข้าออกในคลองบางหลวงบ้านวิเศษนิยมยังไม่มี แต่ท่าน พุดถึงบ้านอีกหลังหนึ่ง คือบ้านพระยาชลมารคพิจารณ์ (ม.ล. พงษ์) ระบุชัดเจนว่าอยู่ตรงข้ามที่ว่าการอำเภอบางกอกใหญ่ แต่ไม่ได้ บอกลักษณะของบ้านว่าเป็นอย่างไร

ผู้เขียนอยู่ที่บ้านริมคลองบางหลวงมา ๘๐ กว่าปี ตรงที่เคยเป็นที่ว่าการอำเภอที่ท่านพูดถึง จำความได้ก็เห็นว่ามีบ้านเล็ก ๆ ชั้นเดียวหลังหนึ่งอยู่ติดกับบริเวณบ้านวิเศษนิยม หันหน้าสู่ลานวัดสังข์กระจาย ผู้ใหญ่บอกว่า เป็นบ้านพระยาชลมารคพิจารณ์ คุณหญิงภรรยาของท่านชื่อหม่อมหลวงดีว สนิทวงศ์ เรียกกันว่าคุณหญิงดีว ท่านมีชื่อเสียงในการทำอาหาร เท่าที่ทราบเคยเป็นหัวหน้าห้องเครื่องพระตำหนักจิตรลดารโหฐานในระยะแรก

บ้านพระยาชลมารคพิจารณ์หลังดังกล่าวไม่โอ้อาหรูหรา ถ้าจะเทียบกับบ้านอีกหลังหนึ่ง คือบ้านพระยาสวัสดิ์วรวิถิ (ม.ร.ว. สายหยุด) ที่อยู่ติดกับบ้านวิเศษนิยมแค่คลองบางวัวทองกันอยู่เท่านั้น ฝั่งตรงข้ามเป็นวังพระองค์เจ้าสนิทวงศ์พัฒนาเดช พระนามเดิมคือหม่อมเจ้าตุ้ม สนิทวงศ์ ทำให้ความคิดไขว่ไขวไปว่าบ้านวิเศษนิยมคงเคยเป็นบ้านพระยาชลมารคพิจารณ์มาก่อนกระมัง ภายหลังเปลี่ยนมือมาเป็นของหลวงแจ่มวิชาสอน ส่วนบ้านที่เหลือเป็นของทายาทพระยาชลมารคพิจารณ์อาศัยอยู่ ภายหลังบ้านหลังดังกล่าวเจ้าของบอกขาย หลวงแจ่มวิชาสอนเลยซื้อไว้และผนวกที่ดินเข้าเป็นผืนเดียวกัน

เรื่องบ้านพระยาชลมารคพิจารณ์เป็นเพียงข้อสันนิษฐานของผู้เขียนเพียงคนเดียว ผิดถูกอย่างไรก็ต้องขอภัยต่อทายาทของท่านผู้นี้ด้วย เพราะได้เคยถามลูกหลานพระยาชลมารคพิจารณ์ และชี้ให้ดูสถานที่ที่เคยเป็นบ้านพระยาชลมารคพิจารณ์แล้ว แต่คำตอบที่ได้รับคือไม่รู้ และไม่เคยรู้ว่ามีบ้านพระยาชลมารคพิจารณ์อยู่ตรงนี้ เลยไม่รู้จะถามใคร เพราะคนที่รู้จักเสียชีวิตกันไปหมดแล้ว เรื่องราวของบ้านวิเศษนิยมจึงเหลือเป็นตำนานเพียงเท่านั้น